

Kiadástörténet, módszertan, új kiadások:

Lelki fegyverház

A könyvtörténeti vizsgálatok az elmúlt húsz évben jelentősen meghaladták az elsődleges, némileg leegyszerűsítve: bibliográfiai, azaz a kiadások mennyiségi számbavételének szintjét. A minőségi változást jelzi – többek között és mindegyiknek – egy-egy mű kiadásainak önálló, könyvek és tanulmányok keretébe illesztett számbavétele, mely számos irodalom-, kritika- és fordítástörténeti tanulsággal is szolgál. Ezek a vizsgálatok alkalmat biztosítanak komplex megközelítésre, kilépnek a kritikai szövegkiadásokban elengedhetetlen, apró betűs szöveggondozói kommentárok „kiadás története” című része által biztosított keretből. Lehetővé teszik folyóiratok és monografikus kiadványok aprólékos könyvészeti megközelítését és kezelését, tartalmi-szövegkritikai észrevételek megfogalmazását, a változások, főként a szerkezeti variánsok bemutatását. A kiadástörténetekben többnyire érdemes szembenézni a szerzőség problematikájával is, és kitekinteni a keletkezés-, illetve hatástörténetre.

A kiadástörténeti vizsgálatok terén különösen kedveltnek bizonyult a hosszú időn át megjelentetett népszerű munkák bemutatása, melyek jelentősége számos vonatkozásban az országhatárokon túlra mutat. Köztük régóta előkelő hely illeti meg a szinte folyamatos pusztulásra ítélt vallásos nyomtatványokat – annak ellenére, hogy a kora újkori imádságirodalom kutatása Magyarországon jelentős múltra tekinthet vissza. Aki e téren végez kutatást, valamilyen szinten óhatatlanul szembesül a magyar bibliográfiai korpusz hiányosságaival, legfőképpen a leírások egy részének autopsziát vagy könyvészeti pontosságot figyelmen kívül hagyó sajátosságával. Egyúttal, máshonnan közelítve ugyanezen problémához szinte elkerülhetetlen a szerzői sikerélmény, mert egy alapos kiadástörténetet kísérő bibliográfia egyrészt új, eddig számba nem vett kiadások sorát írhatja le. Másrészt a példányokról készült új leírások módosíthatják a téves adatokat, a könyvészeti leírások hibáit, s az egy-egy dolgozat megjelenését követő befogadás-történet elvezethet újabb, még számba nem vett kiadások felbukkanásához is.¹ A bibliográfiai ismeretlen kiadások közlése ugyanakkor (tapasztalatom

1 Így például ezúton köszönöm meg Ferencz Árpádnak (Székelyudvarhely), hogy ráirányította figyelmemet Sigray Erzsébet *Róza jó illatú Rósás-Kertjének* egy korábban ismeretlen, 1780–

szerint) jobbra inkább bosszantja, semmint serkenti a mértékadónak szánt bibliográfiákat összeállító munkatársakat,² jóllehet a behasonlításokat minden esetben elvégző kutató gyakran talál pontatlanságokat még az Országos Széchényi Könyvtár példány-nyilvántartásában is, mely – többek között – forrása a retrospektív nemzeti bibliográfia köteteinek.³

Kiadástörténet, módszertan

Köztudott, hogy időt álló bibliográfiát összeállítani fáradságos munka, színvonalas, kézikönyvként használható kiadástörténetet szintén. A kiadástörténeti vizsgálatok közül érdemesnek tűnt fel kiválasztani egy sajátosan rövid dolgozatot, amely ugyanakkor két alkalommal több mint kilenc, illetve öt éve csaknem teljesen változatlan tartalommal megjelent,⁴ s a szerző a későbbiekben sem módosította. A továbbiakban ennek adatait és következtetéseit módszertani vizsgálat keretében igyekszem szembesíteni a tanulmányban nem hivatkozott nemzeti bibliográfiával, a növekvő számú régi könyveket feltáró, számottevő jelentőségű adatbázisokkal (MOKKA – ODR katalógus, MOKKA – Régi Nyomtatványok, MKDNY, Unitas),⁵ a könyvtárak folyamatosan épülő elektronikus katalógusaival, nyomtatásban megjelent személyi-gyűjteményi katalógusokkal és nem utolsó sorban az antikvár kereskedelemmel, a magángyűjteményekkel, valamint a kézbe vehető példányokkal.

A példaként kiválasztott munkában a szerző eltérő mélységben és terjedelemben foglalkozik az 1717 előtt és után megjelent kiadásokkal. A gondosan megvizsgált, az OSZK jelzetadási gyakorlatából feltételezhetően (RMK I. jel-

1820 közé datálható kolozsvári kiadására. KNAPP Éva, *Martin von Cochem Magyarországon, harmadik rész, Baumgarten*, Régi magyarországi vallásos nyomtatványok 4 (Zebegény: Borda Antikvárium, 2019), 9. A továbbiakban: *Baumgarten*.

2 Vö. V. ECSÉDY Judit, „A 18. századi nemzeti bibliográfia helyzete”, *Magyar Könyvszemle* 133 (2017): 115–117. A szerzőt és a folyóirat főszerkesztőjét levélben kértem (2017. május 24.) a tévedések pontosítására; véleményem szerint minden egyes számba nem vett kiadványt közölni kell. Vö. pl. KÁDÁR Zsófia, „Két ismeretlen társulati kisnyomtatvány a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltárából”, *Magyar Könyvszemle* 129 (2013): 372–380.

3 KNAPP, *Baumgarten*, 47–48.

4 SZELESTEI N. László, „*Lelki fegyverház*”, in *Crescit eundo: Tisztelgő tanulmányok V. Ecsedy Judit 65. születésnapjára*, szerk. SIMON Melinda és PERGER Péter, 191–194 (Budapest: Argumentum Kiadó, 2011); SZELESTEI N. László, „*Lelki fegyverház*”, in SZELESTEI N. László, *Irodalom és lelkiség*, 53–56 (Budapest: MTA–PPKE, 2014). A 2014-es megjelenésben a korábbi közléstől eltérően a 4. jegyzetszám egy jelzettel egészült ki, az 5. jegyzetből viszont törölték az első, hibás adatot közlő mondatot.

5 Az adatbázisokban – az áttöltések ellenére – eltérő számú *Lelki fegyverház*-adattal szembesültem: MOKKA – ODR katalógus: 21 találat, MOKKA – Régi Nyomtatványok: 33 találat, MKDNY: 29 találat. A letöltések ideje: 2020. 05. 16.

zetek) 1711 előtti példányokat a nemzeti könyvtárban négy jelzetre osztották be. Az első kiadásból (1693 előtt) példány nem ismert, a második kiadásból (Nagyszombat, 1693) címlap és ajánlás nélküli példány ismert (RMK I. 1447a). A harmadik kiadásból (Nagyszombat, 1700, RMK I. 1568) az OSZK-ban címlap nélküli, Czobor Krisztinának (1668–1746) címzett ajánlású példány található.⁶ A két további OSZK-példányból (RMK I. 1602a és RMK I. 1639a) egyaránt hiányzik a címlap és az ajánlás, utóbbi példányban csonka naptárrész található. Az RMK I. jelzetes OSZK-példányokat két további kiadás (Nagyszombat, 1716 és Nagyszombat 1717) egy-egy fennmaradt példányával (OSZK, MTAK) együtt vette szemügyre a szerző, s az összevetésből mindössze egy biztosnak tűnő megállapítás körvonalazódott: az, hogy valamennyi a nagyszombati Akadémiai Nyomdában készült;⁷ a további, mindenekelőtt időrendi kérdések tisztázását, valamint a kiadások szétválasztását függővé tette a nagyszombati nyomda típusrepertóriumától.⁸ Feltételeztem, hogy ezt a feladatot, a bizonytalanságok kiiktatását időközben már elvégezték, és az eredmény megjelent az adatbázisokban is, de sajnos tévedtem. A jelenlegi állapotot táblázatba foglaltam.

A legkorábbi példányok áttekintése

| | MOKKA-ODR | MOKKA-R | MKDNY | Egyéb adat |
|--------------|------------------------------|--|-----------------|-------------------------------------|
| RMK I. 1447a | 0 | Nagyszombat, Acad, Friedl Ádám, 1693; Sztr. I.2140/307 [Azonos I.1568-cal, amelyet hibás évszámmal közölt Szabó] | 0 | 0 |
| RMK I. 1568 | 0 | OSZK RMK I. 1568: 2 pld | 0 | 0 |
| RMK I. 1602 | Nagyszombat, Akad., ca. 1700 | ca. 1700 | szakirodalomból | OSZK Digitális Könyvtár RMK_I_1602a |
| RMK I. 1639a | 0 | 0 | 0 | 0 |

6 E kiadásból a szerző szerint az OSZK nyilvántartása négy további példányt ismer, ezek lelőhelye és állapotuk leírása homályban marad, könyvészeti vizsgálatukról nem esik szó, utóbbi minden valószínűség szerint még várat magára.

7 SZELESTEI N., „*Lelki fegyverház*”, 2014, 54–55; vö. HOLL Béla, „*Lelki Fegyverház* (1693 előtt)”, in *Katolikus egyházi énekek (1660-as, 1670-es évek)*, *Jegyzetek*, írta HOLL Béla, Régi magyar költők tára: XVII. század 15/b, 84–86 (Budapest: Argumentum Kiadó, 1992).

8 A repertórium ismereteim szerint elkészült. A fennmaradt RMK-jelzetes példányok kapcsolatáról azonban továbbra sincs újabb megállapítás, könyvészeti leírásuk pontosítására még nem került sor.

Meglepetésként az adatbázisokban további adatokat is találtam. Így a MOKKA-R-ben egy RMK I. 1567a jelzetű példányt (Nagyszombat, Egyetemi ny., 1700 körül, 198 p, 4rét) az „[RMK I. 1602a] Vö. Sz.-Sztr. I.1568. és Sztr. I.347” hivatkozással és feltűnt egy RMK I. 2140 bejegyzés is. Utóbbi az annotáció bizonyossága szerint nem példányjelzet, hanem kiadásjelzés a „(Sztripszky 347), M. Könyvszemle, 1879, 123. Nagyszombat, Acad. Friedl, 1639, M.DC.XCIII; 206 p., 4rét” kommentárral. Ebből az adatsorból nyilvánvalóvá vált, hogy a korai *Lelki fegyverház* példányok leírásán kívül beemelték az adatbázisba Sztripszky Hiador RMK I. pótlásaiból a 347-es számot (= RMK I. 2140) is, mégpedig annak teljesen nyilvánvaló sajtóhibájával, egy tévesen közölt római számos évszámmal („1639, M.DC.XCIII”) együtt.⁹ A Sztripszky-tételhez tartozó példány az OSZK-ban az RMK I. 1447a jelzeten található meg. Mindebből nyilvánvaló, hogy az adatbázisok a kézbe vehető példányok leírásán kívül összevegyítenek különféle példány- és kiadás-adatokat, s a tévedések korrekciója elmarad. A leírások ez esetben bizonytalanok és pontatlanok, azaz kiadástörténet készítéséhez nem, vagy csupán erős megkötésekkel használhatók fel.

Mivel Szelestei N. László az általa ismertnek tekintett 1750–1904 közötti huszonhét kiadást a legszűkebb impresszum adatokkal (hely, idő, és nyolcszor nyomda megnevezéssel) tette nyilvánossá, és – mintegy használati utasításként – megjegyezte, hogy a „felsorolt kiadásokat (néhány kivételtől eltekintve) sikerült kézbe vennünk”, úgy döntöttem, hogy az 1711 után megjelent kiadásokat (a nagyszombati 1716 és 1717. évi kiadással együtt összesen huszonkilenc) a kézenfekvő könyvészeti segédletek alapján megpróbálom „felszerelni” bibliográfiai és/vagy adatbázis-adatokkal, továbbá példányjelzetekkel. Újabb táblázatot készítettem, melybe két adatsort „Vác, [1774], Ambro” és „Vác 1775” nem tudtam belehelyezni. A „Vác, [1774], Ambro” a MOKKA-R és az MKDNY szerint egy OSZK példány, a 824.114 jelzettel. Amikor kézbe vettem a példányt, a kikövetkeztetett megjelenési év hibásnak bizonyult, mivel a változó ünnepek táblája 1775-tel és nem 1774-gyel kezdődik. Tovább keresve a „Vác 1775” adathoz ugyan nem találtam a katalógusban példányt, viszont a Petrik VII pótkötetben (P VII 300) szerepel egy leírás „Vác, Ambro, [1775]” impresszummal és OSZK példányjelzéssel. Mindennek figyelembevételével talán nem tévedek, ha úgy vélem – mivel csupán egyetlen releváns példány található az OSZK-ban, a már említett 824.114 jelzettel – a dolgozatban egyetlen kiadásból kettő lett, s az egyik nyilvánvalóan nem létezik, bibliográfiai fantom.

9 Nagyszombatban 1639-ben nem volt „Acad. Friedl” nyomda, a jezsuita nyomda 1648-ban kezdett működni.

A könyvészeti és hivatkozás-adatokkal bővített táblázatos áttekintés (lásd a következő lapon) szerint tizenhárom kiadás követhető a nemzeti bibliográfiában (Petrik és pótlásai), tizenöt feltűnik adatbázis(ok)ban, és húsz kiadáshoz különösebb nehézség nélkül huszonegy példányjelzetet lehet rögzíteni. Bár ezek az adatok nem egy minden keresési lehetőségre kiterjedő módszeres vizsgálat eredményei, alapul szolgálhatnak a jövőbeni hiteles kiadástörténet megírásához. Felhasználói részről a vizsgálat e pontján talán nem elhamarkodott feltenni a következő kérdéseket: Vajon hogyan töltődnek a felsorolt adatbázisok? Miért hiányzik az ellenőrzés? Hasznosak-e a megtöbbszörözött tételek? S vajon miről szól a példaként kiválasztott, kétszer is megjelent kiadástörténet?

A hivatkozott tanulmány a továbbiakban közli az imádságoskönyv fejezeit, ugyanakkor azt nem tudjuk meg, hogy melyik kiadásból származnak ezek az adatok, és azt sem, hogy változatlan módon melyik kiadásig érvényesek.¹⁰ A következtetést, hogy a *Lelki fegyverház* „Nagyszombatban folyamatosan kapható volt [...] mely [!] a 18. század végétől más nyomdák is gyakran megjelentettek”,¹¹ maga a dolgozat cáfolja.¹² A rapszodikus utalás a kiadások változó formátumára, tartalmi módosulásaira és metszetekkel történő díszítésére a könyvtörténet számára nem pótolja az elmaradt vizsgálatot. Végül a szerző sajátos módon kijelölni véli az imádságoskönyv kutatásának további irányát: „szövegeinek összehasonlító és értékelő vizsgálata lelkiségtörténeti kutatásunk fontos feladata”.¹³

A *Lelki fegyverház* e kiadástörténetéről a vizsgálat e pontján talán nem elhamarkodott azt állítani, hogy befejezetlen, nem tekinthető mértékadónak, mert szinte bármely részletében javítható, bővíthető és folytatható. Bántóan hiányzik például a korai kiadások datálása és pontosított könyvészeti leírása. Különös módon elmaradt a figyelemfelhívás a tartalmi átszerkesztések – minden valószínűség szerint – egyik legizgalmasabb mozzanatára: a XIX. század első évtizedében Fejér György (1766–1851) történész, az Egyetemi Könyvtár (mai nevén ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár) igazgatója (1824–1843) készített egy átdolgozást (Buda, Univ., 1808), aki, mint ismeretes, további két népszerű imádságoskönyv szerkezetét is átalakította (*Officium Rákócziánium*, 1806 és *Li-liom-kert*, 1807).

10 SZELESTEI N., „*Lelki fegyverház*”, 2014, 55–56. Vö., HOLL, „*Lelki Fegyverház...*”, 86.

11 SZELESTEI N., „*Lelki fegyverház*”, 2014, 56.

12 A 18. század vége előtt Budán, Vácott, Egerben egyaránt készültek kiadások.

13 SZELESTEI N., „*Lelki fegyverház*”, 2014, 56. A „feladat” megvalósításáról nem áll rendelkezésemre adat.

| Impresszum | Bibliográfia | Adatbázis | Őrzőhely jelzettel |
|---|--------------|---------------------------|--|
| Nagyszombat, Acad. 1716 | P VII 300 | MOKKA-ODR, OKKA-R, MKDNY | OSZK 821.382 |
| Nagyszombat, Acad. 1717 | P VII 300 | MOKKA-ODR, OKKA-R, MKDNY | MTAK Theol(E) Qu817 |
| Buda, Nottensteinné, 1750 | P VII 300 | | |
| Nagyszombat, Acad. 1769 | P I 759 | | OSZK Mor 2565 |
| Nagyszombat, Acad. 1770 | P V 293 | MOKKA-ODR, MKDNY | OSZK 307.672 |
| Eger, Püspöki, 1779 | P I 759 | | ELTE EKL Ad 3553 |
| Nagyszombat, K.Univ.1785 | | MOKKA-ODR | Nagykárolyi Piar. K. D64 |
| Eger, Püspöki, 1790 | P I 759 | MOKKA-ODR, MKDNY | OSZK 289.439, ELTE EKL Ad 3548 |
| Pozsony–Kassa, Landerer, 1791 | P V 293 | MOKKA-ODR, OKKA-R, MKDNY | OSZK 288.744 |
| Komárom, Weinmüller, 1799 | P VII 300 | | |
| Buda, Univ. 1808 | P I 759 | MOKKA-ODR | Debrecen, Ref. Hit-tud. Szakk. Et.1231 |
| Rév-Komárom, Weinmüllerné, 1818 | | MOKKA-R, MKDNY, Unitas | |
| Veszprém, Számmer, 1822 | | MOKKA-ODR, MKDNY | OSZK 821.573 |
| Rév-Komárom, Weinmüllerné, 1825 | P I 759 | | |
| Szeged, 1826 | | | |
| Eger, Érseki Typ., 1827 | | Unitas | Eger EFK L.VII.98 |
| Rév-Komárom, 1829 | | MOKKA-ODR, MOKKA-R, MKDNY | MTAK Theol(E) O.1214 |
| Rév-Komárom, 1830 | | | |
| Kassa, 1830 | | | |
| Vác, Plöszl, 1831 | | MOKKA-ODR, MOKKA-R, MKDNY | OSZK 812.438 |
| Rév-Komárom, Weinmüller Franciska, 1835 | | MOKKA-ODR, MOKKA-R, MKDNY | OSZK 824.377 |
| Pest, Trattner-Károlyi, 1843 | | MOKKA-ODR | OSZK 307.854 |
| Vác, Plessel, 1846 | | MOKKA-ODR, MKDNY | OSZK Kny.1846.8°23 |
| Pest, Trattner-Károlyi, 1854 | P I 759 | | OSZK Mor2566d, ELTE EKL Ad3513 |
| Pest, Bucsánszky Alajos, 1856 | P I 759 | | ELTE EKL Ad3872 |
| Pest, Bucsánszky Alajos, 1875 | | | |
| Pest, Rózsa Kálmán, 1904 | | | OSZK Mor2566a |

Eddig számba nem vett új kiadások

A *Lelki fegyverház* kiadástörténetének könyvészeti adatai különösebb nehézség nélkül tovább bővíthetők olyan kiadások példányaival, amelyek részben nyilvánvalóan elkerülték a szerző figyelmét, részben pedig újonnan kerültek elő. Az első csoporthoz tartozik mindenekelőtt az OSZK-ban őrzött korai pozsonyi kiadás (Spajzer Ferenc, 1728) egy példánya (jelzet: RK16), melyet a könyvtár elektronikus katalógusa és több adatbázis (MOKKA ODR, MOKKA-R, MKDNY) is tartalmaz.¹⁴ (1. kép)

Debrecenben a Tiszántúli Református Egyházkerületi Nagykönyvtár és Teológiai Szakkönyvtár őriz egy Nagyszombatban 1742-ben nyomtatott példányt (Academiai nyomda), melynek adatait (jelzet B116) a Petrik-pótlások ugyan nem, de az őrzőkönyvtár katalógusa és a MOKKA ODR tartalmazza.

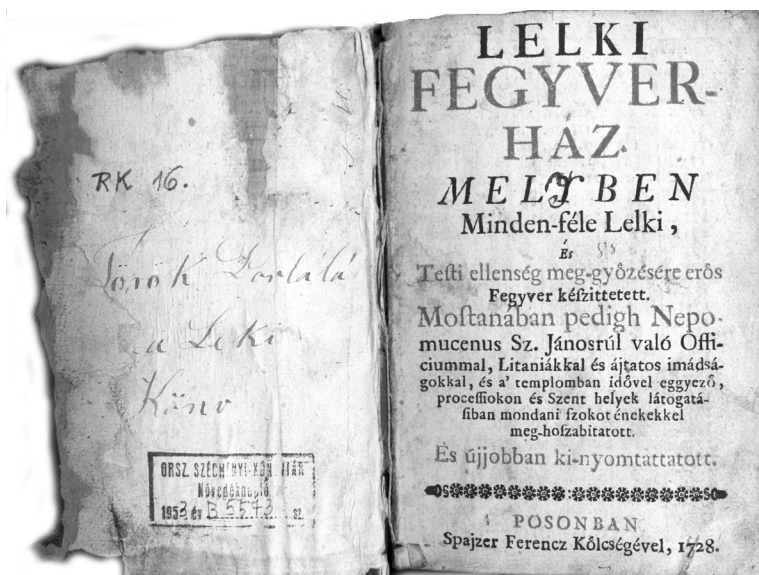
Elkerülte a figyelmet az OSZK Mor 2565 jelzetű (Nagyszombat, Acad., 1769) példányába kézzel bejegyzett cenzori szöveg („2000 Exempl.” „Imprimatur Buda 7. Julii 789”), melyet figyelembe véve 1789 és a következő budai kiadás (1808) között legalább egy újabb kiadás feltételezhető. A negyedik és ötödik kiadás – melyekre kétségtelenül nem figyelt fel a szerző¹⁵ – példányai a szegedi Móra Ferenc Múzeumban őrzött Bálint Sándor Gyűjteményben találhatók „Pest, Trattner Mátyás, 1809” (leltári száma: BS 5770) és „Budapest, Rózsa Kálmán, 1892” (leltári száma: BS 5864) impresszumokkal. Ezek közül a korábbi megtalálható az MKDNY adatbázisban.

A további négy, időközben előkerült, korábban ismeretlen új kiadás bemutatása előtt szükséges kitérni egy viszonylag frissen megjelent, újnak tűnő *Lelki fegyverház* könyvészeti adatra. 2019-ben jelent meg a *Lelki fegyverház és Lelki iskola – Lelkiségi könyvek kiadása mint kiemelt főpásztori feladat Egerben (1755–1799)* című dolgozat, melynek második jegyzetében a szerző felsorolja a *Lelki fegyverház* egri kiadásait.¹⁶ Az egri püspöki nyomdából eszerint három kiadás ismert, 1779-ből, 1790-ből és 1799-ből. Az első kettőre Szelestei kiadástörténete is utal, szerepelnek Petrik bibliográfiájában, adatbázisokba is bekerültek, és közgyűjteményi példányaik fellelhetők. Mivel a harmadik, 1799-ben nyomtatott

14 A kiadást a Petrik-pótlások nem tartalmazzák, bár a kötetet a növedéknapló szerint 1953-ban vásárolta a könyvtár Szentkúti Páltól. Itt köszönöm meg Farkas Gábor Farkas hivatali levelét, melyben leírta ezeket az adatokat.

15 Bálint Sándor könyvtárának katalógusa 2009-ben, tehát a hivatkozott, kétszer megjelent tanulmány előtt látott napvilágot. ZOMBORI István (szerk.), *Bálint Sándor könyvtára* (Budapest–Szeged: METEM, 2009), a *Lelki fegyverház* gyűjteményben őrzött kiadásai: 154.

16 VERÓK Attila, „*Lelki fegyverház és Lelki iskola – Lelkiségi könyvek kiadása mint kiemelt főpásztori feladat Egerben (1755–1799)*”, in *Személyek, intézmények szerepe a hívek lelkiiségének alakításában a 17–18. században*, szerk. SZELESTEI N. László, 213–228 (Budapest: MTA–PPKE, 2019), 213. A kötetet Bajáki Rita, Báthory Orsolya és Maczák Ibolya lektorálta.



1. kép

Lelki fegyverház, Pozsony, Spajzer Ferenc, 1728, címlap

egri kiadásnak nem találtam nyomát, levélben fordultam a szerzőhöz felvilágosításért, aki válasz nélkül hagyta érdeklődő leveletem.¹⁷ Ez a kiadás ismereteim szerint nem létezik, a hivatkozás valószínűleg fantom adat.

Egy további, eddig ismeretlen kiadás a Kárpáti és Fia Antikvárium 43. árverésén (2019. 04. 10) szerepelt (211. sz.). Ennek a „Pozsony – Kassa, Landerer Mihály, 1787” impresszumú példánynak az előzéklapján Merkly-Belus József pecsét-exlibrise látható, az unikum XVIII. századi nyomtatvány jelenleg Borda Lajos Gyűjteményében található. (2. kép)

Csirmaz Pál egykori magángyűjteményéből származik egy másik, szintén Borda Lajos gyűjteményét gazdagító kötet, melynek hiányzó címlapját a tartalmához és szedéséhez közel álló, az OSZK-ban őrzött, 288.784 jelzetű *Lelki fegyverház*-példányból készített másolattal pótolták. Ezt a példányt először összevettem az 1787. évi kiadással, de attól eltér a szedése. Utána egybevetettem az előzék-másolat forrásával, és megállapítottam, hogy a kötet egy azonos oldalszámú, de eltérő szedésről készült másik kiadás unikum példánya. Ez a kiadás minden valószínűség szerint 1775 után, Fűskuti Landerer Mihály kassai fióküzemének megnyitása után, és az ő halála, 1795 előtt készült. (3. kép)

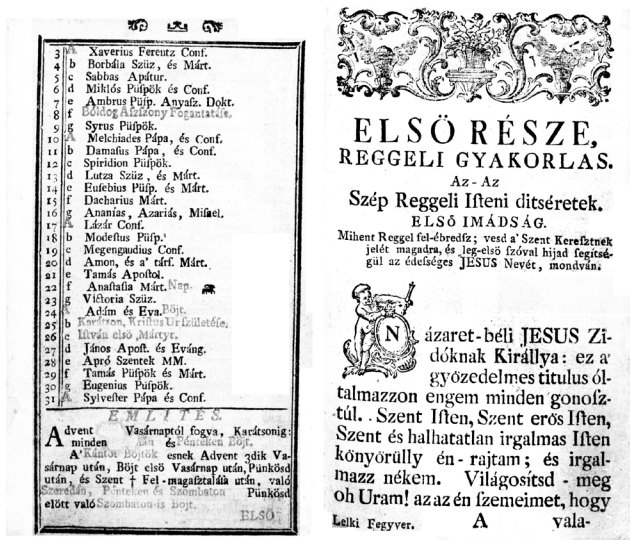
A közelmúltban a Régi Könyvek.hu internetes antikvárium kínált eladásra egy eddig még számba nem vett, Petrőzai Trattner János Tamás által 1825-ben

¹⁷ A levél kelte 2020. 05. 15.



2. kép

Lelki fegyverház, Pozsony–Kassa, Landerer Mihály, 1787, címlap és előzék



3. kép

Lelki fegyverház, [Pozsony–Kassa, Landerer Mihály, 1775–1795 között],
a naptár utolsó oldala és az A_{1r}.

Pesten kiadott *Lelki fegyverház*-példányt, melyet jelenleg ismeretlen tulajdonos őriz. A kötet címlapja megtekinthető az antikvárium webáruházában.¹⁸ Egy másik ismeretlen kiadásból származó példányt (Pest, Bucsánszky Alajos, 1863) a Libri Antikvár könyvek elektronikus kereskedés adott el.¹⁹

A vizsgálat végén összegezve elmondható, hogy a *Lelki fegyverház* története és a hozzá tartozó bibliográfia összeállítása még korántsem ért véget. Több népszerű imádságoskönyv (*Officium Rákóczianum, Mennyei követek, Len kötelecske, Az két atyafi szent szüzek Gertrudis és Mechtildis imádságos könyve, VI. Pius pápa imádságos könyve, Jó illatú kis Rózsáskert, Jó illatú Rózsáskert, Baumgarten*) kiadástörténetének elkészítése után, tekintettel a korábban számba nem vett kiadásokra, úgy vélem, a *Lelki fegyverháznak* legalább hatvan kiadása lesz összegyűjthető az I. világháború végéig. Utolsó mondatként – ismételtelen – szeretném ráirányítani a figyelmet a könyvtörténeti kutatások egyik forrásaként szolgáló bibliográfiák és adatbázisok pontosításának mielőbbi szükségességére.

18 <https://www.regikonyvek.hu/kereso/uj-konyvek/all/q/lelki%20fegyverh%C3%A1z/kedvezmeny/> letöltés 2020.05.17.

19 Új tulajdonosa Borda Lajos. A *Lelki fegyverház*, Komárom, Weinmüller Klára özvegy, 1830 szintén a Libri Antikvár könyvek portálon cserélt tulajdonost <https://www.libri.hu/konyv/Lelki-fegyverhaz-1830-mellyben-mindenfele-testi-es-lelki-ellenseg-meggyozesere-eros-fegyver-keszittetett.html> letöltés 2020.05.17.